

Ляшенко Т.М.

Ляшенко Т.М.,
доктор політичних наук,
провідний науковий співробітник
відділу теоретичних та прикладних
проблем політології
Інституту політичних
і етнонаціональних досліджень
імені І.Ф. Кураса НАН України

**Рецензія на монографію
«Державний переворот:
насильницький спосіб
переформатування влади»
(автори С.О. Вовк, О.В. Меженська)**

Переворот, путч, повстання, революція – це феномени зміни влади поза легітимізованими в державі рамками. Якщо знаходитись на позиціях демократії, визначення вододілу між цими феноменами є очевидним і залежить від суверенного права народу реалізовувати свою владу, всіма доступними способами не допускаючи її узурпації та ігнорування свого волевиявлення.

Такий підхід – з точки зору визначення носія суверенітету, верховної влади в державі – дозволяє провести чітку лінію між боротьбою народу за свої права і намаганнями захоплення влади в інтересах обмеженого кола осіб, навіть коли йдеться про насильницькі способи досягнення вказаних цілей. Говорячи сучасними термінами, вододіл проходить саме за цією лінією – забезпечення демократичного розвитку суспільства або, навпаки, встановлення авторитарного чи тоталітарного типу політичного режиму. Тому показовим є відзначення в монографії, зокрема, практичної відсутності досліджень форм насильницького способу зміни влади в радянській суспільствознавчій науці.

При знайомстві з представленою роботою увагу, перш за все, привертає історична масштабність опрацьованого матеріалу, спроба вибудувати типологію насильницької зміни влади, починаючи ще з подій біблійних часів і далі – через античність, у середні віки, новий та новітній час і, нарешті, у сьогодення. Такий підхід дозволяє не тільки якомога ширше поглянути на специфіку політичного розвитку в різні історичні епохи, але водночас сфокусуватись на відповідній проблематиці в умовах демократичного суспільства або ж суспільства, яке прагне демократії. При цьому принципово важливим є визначити відмінність між поняттями «революція» та «державний переворот», які, як наголошено в монографії, є досить наближеними, але відрізняються глибиною політичних перетворень.

Можна без перебільшення стверджувати, що в сучасній Україні здатність до такого визначення, розуміння цієї фундаментальної різниці є одним із ключових питань самоусвідомлення та самодетермінації, що значною мірою зумовлює актуальність

порушення цієї проблематики у вітчизняній політичній думці.

Так само принциповим є розуміння важливості формування суспільства на міцних демократичних засадах, оскільки саме вони є фундаментом політичної, соціально-економічної стабільності в державі, її національної безпеки. Цей висновок ґрунтується на підтвердженому як теорією, так і практикою твердженні, на чому наголошено в монографії, що ризик насильницької зміни влади значно вищий у державах з авторитарним чи тоталітарним режимом, ніж у демократичних країнах. Тобто кращою гарантією стабільності та безпеки є не «сильна рука», а розвинута демократія та міцні інституції громадянського суспільства, засновані на забезпеченні державою широких прав та свобод громадян.

Разом із тим слід зазначити, що в сучасній масовій свідомості поняття «державний переворот» однозначно асоціюється з негативними змінами, пов'язаними з насильницьким захопленням влади. У монографії акцентовано на односторонньому сприйнятті цього явища. При цьому у визначенні типології державних переворотів увагу привертає опція «прогресивний/регресивний». Для демократично мислячої людини прогрес – це забезпечення народовладдя, самоврядування, широких політичних, економічних, релігійних та інших демократичних свобод. То чи може бути державний переворот прогресивним? Знов-таки, маємо справу з питанням боротьби за демократію та свободу.

Рівень демократичного розвитку суспільства, його зрілості, готовності відстоювати права громадян визначає невеликий ризик насильницької зміни влади. Але якщо демократія ще не зміцніла настільки, щоб бути апріорним пріоритетом для абсолютної більшості громадян? У цьому зв'язку, очевидно, було б доречним нагадати, що в абсолютній більшості державних переворотів новітнього часу та сучасності їх організатори найчастіше виправдовують свої дії необхідністю протидії узурпації влади «законним урядом», боротьбою з корупцією, іншими злочинами «конституційно

обраного» керівництва держави. Тобто явищам, які власне знищують демократію, права та свободи громадян.

У цьому контексті показовим є наведення в монографії підходів різних політологічних шкіл до поняття «державний переворот», зокрема західної та російської, що в черговий раз, на прикладі, зокрема, трактувань «кольорових» революцій підтверджує вказаний вододіл між розумінням політичного розвитку з точки зору демократії або, навпаки, автократичного бачення суспільних процесів.

Закономірно, що в монографії помітну увагу приділено проблематиці розвитку конфліктологіч-

них досліджень, метою яких є визначення причин конфліктів у суспільстві та їх врегулювання, уникаючи насильницьких методів.

Україна потребує глибокого наукового осмислення джерел існуючої в суспільстві конфліктності в різних сферах із тим, щоб забезпечити подальший демократичний розвиток, заснований на верховенстві права та свободи, безпеки держави та її громадян. У цьому контексті представлена монографія, аналізуючи природу, форми та можливі наслідки насильницької зміни влади, надає широкі можливості для роздумів та подальших досліджень даної проблематики.